

Kuidas teadusest populaarses vormis kirjutada?

Villu Päärt
Novaatori peatoimetaja

Kes? Kus? Mis? Kuidas? Miks? Millal?

Need on küsimused, millele peab vastama iga ajakirjanduses ilmuv artikkel.

Pea meeles, sa ei kirjuta selleks, et valmistada rõõmu oma professorile või inimestele oma uurimisrühmas või isegi mitte neile, keda sa oled kohanud teaduskonverentsidel.

Nemad loevad sinu tööst teadusajakirjadest. Sinu lugeja on keegi, kes teeb ajalehe või internetiportaali lahti Tallinn-Tartu rongis või polikliiniku järjekorras ja otsustab murdosasekundi jooksul, kas lugeda sinu lugu geneetiliselt muundatud hiirtest või uurida hoopis midagi muud, näiteks seda, mis toimub Eesti suusakoondises või milline erakond on valimiste eel küsitlustes saavutanud edumaa.

Enne kirjutama hakkamist püüa oma peas sõnastada lause, mis on selle loo peamine iva.

Kujuta ette, et sa pead suutma panna sellest loost huvituma oma ema või kellegi, kellega oled juhuslikult kohvikus jutu peale saanud. Kuidas panna tulevase loo kõige tähtsam ühe selge ja lõõva lause sisse? Enamasti on see ka selle tulevase loo esimene lause, aga mitte ilmtingimata.

Esimene lause on väga oluline, aga sama olulised on ka teine ja kolmas.

Kui algus on õnnestunud, siis märkad juba ise, et teksti edasi kirjutamine on muutunud hõlpsamaks: sa tead, millest sa räägid ja kuhu tahad jõuda.

Hoidu erialaslängist!

Unusta ära keel ja terminid, mida laboris või uurimisrühmas kasutatakse igapäevastena. Üldajakirjanduse lugejale tuleb seletada, mida tähendab mitokonder, sekveneerimine, gaasikromatograaf või Gaussi kõver. Sinu tulevane lugeja võis kohata mõnda neist sõnadest viimati keskkoolipäevil (ja isegi kui ta kohtas, siis ta ei mäleta, mida see tähendab), aga üldhuviajakirjandust loevad ka need, kes pole keskhariduseni jõudnudki. Kui kahtled, kas sinu poolt kasutatud erialased sõnad on tulevasele lugejale arusaadavad, siis katseta mõne sõbra peal, kes ei tegele sinu erialaga. Kui ikka kahtled, siis parem väldi.

Karda nagu tuld: populaarteaduslikus tekstis ei saa kasutada valemeid ega lühendeid, need tuleb lugejale selgitada ja lahti rääkida.

Ära tapa lugejat terve uurimisprotsessi kirjeldusega!

Kirjelda värvikalt võtmemomente ja juhi lugejat samm-sammult edasi, aidates tal oma peaga aru saada, miks need sammud olid olulised ja miks oli tulemus just selline.

Kasuta kujundeid, metafoore, ole vaimukas!

Uurimisprotsesse kirjeldades püüa lugejale silme ette luua pilte. Miks mitte näiteks stiilis: vaba radikaal - nagu pisike poiss pargis, kellel on pissihäda – teab, et nii pole ilus, aga ei jõua kaugemale kui esimese põõsani.

Ära tapa lugejat arvudega!

Mõned arvud loo sees on vajalikud, aga kui lugeja takerdub lausetesse, mis sisaldavad protsendirägastikke, siis jätab ta lugemise kohe katki. Selle asemel, et kirjutada: 48,9 % Eesti elanikest, võib populaarteaduslikus loos rahuliku südamega öelda: ligi pool Eesti elanikest.

Absoluutselt keelatud!

Populaarteaduslikku artiklisse ei saa kopeerida lõike oma tulevases doktoritööst. Artikkel tuleb sõna-sõnalt otsast peale valmis kirjutada. Ajakirjanduslikus tekstis on üleliigsed teadusartiklile omased viited. Põhitõed võib esitada põhitõdedena; kui on juttu kellegi teise tehtud olulisest uurimistööst, siis võib kirjutada: "Professor Pöder on varem oma eksperimentidega näidanud..."

Teadus võib olla keeruline, aga teadusest rääkiv ajaleheartikkel ei tohi olla keeruline.

Inimesed tahavad ajakirjandusest lugeda teadusest, meditsiinist ja majandusest, et saada keerukatest asjadest selgemat pilti.

Viimane, aga peaaegu kõige olulisem: paiguta enda poolt jutustatav lugu lugeja jaoks konteksti.

Kas see muutis meie arusaama senisest maailmapildist? Kas meil on lootust uutele ravimitele? Kas meil on lootust lahendada paremini näiteks energiatootmise või keskkonnakaitseküsimusi? Miks sa tahad lugejale seda lugu rääkida? Ehk haakub sinu teema just praegu mõne tähelepanu keskmes oleva uudise või diskussiooniga?